

בית המשפט עדיין מעמיד את המבוגרים לפני "האזרחים הקטנים"

סיגל קנייפז

20:00, 06 באוקטובר 2022 עודכן ב-20:00, 06 באוקטובר 2022

עקוב 

לפני כחודשיים בית המשפט העליון, בהרכב של שלושה שופטים, הכריע בעניינו של ילד בן 11, בן למבקשת מקלט מאפריקה ששהה אצל משפחת אומנה קרוב לתשע שנים (מגיל שנתיים וחצי), וקבע כי יועבר למשמורת אמו הביולוגית. בהכרעה זו כשל בית המשפט בתפקידו להגן על טובת הילד, משום שהתעלם מהיבטים משמעותיים הקשורים לחייו ולשלומו של הילד.

החוק והפסיקה בישראל מגדירים את עקרון טובת הילד כ"עיקרון-על" בהכרעות הנוגעות לטיפול בילדים וגידול ילדים, שיש לו עדיפות כאשר הוא מתנגש עם עיקרון-על אחר.

ב-2003 ועדה בראשות השופטת סביונה רוטלוי קבעה קריטריונים שיאפשרו לשופטים לקבל החלטות השמות במרכז את טובת הילד, ובהם גילו ושלומו הגופני והנפשי, ממד הזמן בחייו, עמדתו ותחושותיו. המלצות הוועדה עוגנו בחוק אומנה לילדים. אולם נראה כי בית המשפט העליון התעלם מכל אחד מהקריטריונים שלעיל ומהוראת חוק האומנה, תוך שהוא פוגע בזכויות הילד.

מטרידה במיוחד העובדה כי אין בכל פסק הדין שום התייחסות לשני מושגים קריטיים מתוך תיאוריית ההתקשרות של ג'ון בולבי, "התקשרות" ו"טראומה", ולפיה לצורך התפתחות התקינה של הילד הכרחי שתהיה התקשרות בטוחה שלו למבוגר.

במחקרים פורצי דרך שערך הפסיכיאטר צ'ארלס זינה בבתי יתומים במזרח אירופה נמצא כי קיים גיל קריטי, הנע סביב השנתיים הראשונות לחייו של הילד, שבו חיוני שייצור יחסי התקשרות תקינים מול דמות קבועה; אם זה לא קורה, הילד נמצא בסיכון לפגיעה התפתחותית בלתי הפיכה. יחד עם זאת, אם הילד זוכה להיקשר לדמויות מיטיבות וקבועות בסמוך לגיל זה סיכויי להשתקם גדלים.

משפחת אומנה הוא סידור שאינו טבעי לילדים; אך במקרה של ילדים שהוריהם

אינם מסוגלים לספק להם תנאי חיים מוגנים, סידור זה מאפשר לילדים לחוות

יחסי התקשרות מיטיבים.

במקרה הנדון, פסק הדין מציין כי במהלך השנתיים הראשונות לחייו עבר הילד שינויים ומספר חוויות טראומטיות, ובגיל שנתיים וחצי זכה לסידור אומנה קבוע. שהות של תשע שנים עם הורי האומנה הפכה אותם להוריו הפסיכולוגיים, וניתוק מהם הוא בבחינת טראומה לכל דבר. הצפי הוא כי הילד יגיב בתגובות קיצוניות, המאפיינות ילדים שחוו אובדן של אדם יקר, בהן זעם שיופנה לסביבה או לפגיעה עצמית, או נסיגה והתכנסות עד כדי דיכאון ותחושת תבוסה, שעלולים להתפרש באופן מוטעה, כהשלמה והסתגלות.

התהליך המשפטי בעניינו של הילד נדון בשלוש ערכאות. ההכרעה בבית המשפט השלום לנוער התבססה על ניתוח של טובת הילד על בסיס הקריטריונים והשיקולים השונים. בית המשפט הקשיב לעמדת הילד, כנדרש בהחלטות ביחס לילד בן 11, שהביע רצון להמשיך להתגורר עם משפחת האומנה, ויחס חיובי לקשר עם אמו הביולוגית. בית המשפט החליט להמשיך את שהותו במשפחת האומנה, לנוכח הנזק נפשי שעלול להיגרם לו אם ינותק ממנה.

שירותי הרווחה בעירייה החליטו לערער על ההחלטה, אף שהיא העמידה במרכז את טובת הילד. לטענת שירותי הרווחה, כפי שהובאה בבית המשפט, האם הביולוגית עברה תהליך שיקום, ולפיכך נכון שהילד יחזור למשמורתה. חשוב שקולה של האם נשמע והיא זכתה לייצוג של זכויותיה. כמו כן מאמציה לשיקום ראויים להערכה וודאי יתרמו להמשך הקשר בינה ובין בנה. עם זאת, קביעת מסוגלותה של האם בהווה אין בה כדי להעיד על יכולתה להכיל את תגובות בנה בעתיד, לאחר הפרידה הטראומטית מסביבתו. ושיקומה וזכויותיה של האם אינם שקולים לצרכים ההתפתחותיים של בנה.

בית המשפט המחוזי קיבל את הערעור והפך את ההחלטה של בית המשפט לנוער: "לנוכח גילו של הקטין ופרק הזמן המשמעותי שבו הוא מתגורר עם משפחת האומנה, כל עיכוב נוסף עלול לסתום את הגולל על האפשרות של חזרתו לבית אמו". כלומר, בית המשפט המחוזי התייחס, ולו באופן עקיף, לנושא ההתקשרות, ובצדק הניח שככל שעובר יותר זמן כך האפשרות לנתק את הילד מהבית היחיד המוכר לו ומהוריו הפסיכולוגיים הופכת לבלתי אפשרית. לכן לא ברור מדוע בית המשפט המחוזי הניח שנתק זה אפשרי כעת, לאחר תשע

שנינו? ובנו זאת ביוזם ונושפט טייג אונ פטן זינו ב/קביעה כי אנו וילד יגורו

סימנים מדאיגים לאחר המעבר, יש לשקול מחדש את המשך התהליך ואף לבטלו. במלים אחרות, השופט ממליץ קודם לפעול, ואם ייגרם נזק – לתקן.

לנוכח הפער בין החלטות והשיקולים של שתי הערכאות הנמוכות, ניתן היה לצפות שבית המשפט העליון יעשה את התיקון הנדרש, לאחר שדן בערעור שהוגש על ידי האפוטרופוס לדין של הילד, עורכת דין מטעם הסיוע המשפטי במשרד המשפטים, שתפקידה לייצג את הקטין בבית המשפט. בבקשת הערעור נטען כי המחוזי שגה בכך שהורה להשיב את הקטין לידי אמו מבלי שנערך לו אבחון. תמיכה בעמדת האפוטרופוס הגיעה גם מצדה של העו"סית הראשית לחוק הנוער, שסברה כי בסבך הדעות הסותרות של אנשי המקצוע, נכון היה שהקול האוטנטי של הילד יישמע באבחון, שיעריך את "צרכיו, כוחותיו, יכולותיו ומאוויו לעת הזאת".

שופטי בית המשפט העליון לא נעתרו לבקשה לערוך אבחון לילד שיש בכוחו לאמוד את הסיכונים והסיכויים שטמונים בשינוי כה דרסטי בחייו.

דומה הדבר למקרה של ברונה, ילדה ברזילאית שאומצה על ידי הורים ישראלים שלא היו מודעים לכך שהיא נחטפה מהוריה הביולוגיים. בית המשפט החליט כי תוחזר להוריה הביולוגיים בברזיל, ולימים התגלה כי הם נטשו אותה בסמוך לחזרתה, והיא הפכה לנערה ואם בסיכון.

יותר מ-30 שנה עברו מאז המקרה של ברונה, אולם התהליך המשפטי והטיפול בעניינו של הילד בן ה-11 שעליו אני כותבת מלמד כי מערכת המשפט עדיין מעמידה את האינטרסים והזכויות של המבוגרים לפני אלו של "האזרחים הקטנים". נכון היה שמערכת המשפט תשכיל להתבסס על תיאוריות ומחקרים עדכניים בתחומים של טראומה והתפתחות הילד, ותיעזר בחוות דעת של מומחים הבקיאיים בתחומים אלה בבואה לקבל החלטות הרוות גורל הנוגעות לחייהם של ילדים צעירים.

ד"ר קני"פז היא עובדת סוציאלית, מומחית בטיפול בטרומה בגיל הרך בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל אביב